

Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, sv. 18, Zagreb 1999., 476 str.

Hrvatski institut za povijest objavio je 1999. 18. svezak svojih *Povijesnih priloga*. I u ovom svesku časopisa prvi dio čine rasprave iz različitih razdoblja hrvatske povijesti te intervju. Svi radovi su kategorizirani i svaki rad ima sinopsis na hrvatskom, te na kraju ponešto duži sažetak na engleskom jeziku. U drugom dijelu su ocjene i prikazi domaćih i stranih novoizdanih naslova povijesne tematike, s time da su inozemna izdanja prikazana u odijeljenoj rubrici "Svjetsko tržište ideja".

Zdravka Jelaska u članku "Trogirska srednjovjekovna obitelj (XIII.- XV. stoljeća)" (9-51) preko notarskih i sudskih spisa te statuta grada Trogira analizira strukturu plemićke i pučke obitelji u gradu od 13. do 15. st. razmatrajući njenu brojnost i odnose unutar nje. Definiravši pojam srodstva i obitelji u srednjovjekovnom Trogiru analizira broj članova obitelji na temelju oporuka, dokumenata o provođenju oporuka, sporova oko nasljeđivanja imovine i drugih izvora, što je i tablično prikazano, te zaključuje da su Trogirani živjeli u jednostavnim obiteljima koje su najčešće imale od 2 do 6 članova. Bavi se i pitanjem zasnivanja obitelji, pri čemu donosi odredbe iz gradskog statuta i analizu niza bračnih ugovora. Analizirajući odnose unutar tadašnje obitelji, radi prirode izvora, najviše se bavi pravnom stranom tog pitanja (pravo raspolaganja imovinom, nasljeđivanjem, ravnopravnošću odnosno neravnopravnošću među članovima obitelji). Govori i o pitanju izvanbračnih veza i statusu izvanbračne djece te se osvrnula na pitanje razvoda i mogućnosti sklapanja drugog braka.

U članku "Scuola della nation di Schiavoni – hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima" (53-88) Lovorka Čoralić se na temelju domaće i strane historiografije, ali najviše na temelju izvorne građe iz sjedišta Bratovštine u Mlecima i pojedinih fondova u mletačkom Državnom arhivu, bavi poviješću, ustrojem i djelatnošću te, kako sama kaže, vodeće i jedine ustanove iseljenika s hrvatskog etničkog područja u Mlecima. Ističući važnost i brojnost raznih nacionalnih zajednica u Mlecima, autorica prikazuje povijesni razvoj Bratovštine od osnutka 1451. god. do današnjeg doba sa osvrtima na važnije događaje. Autorica analizira članstvo, ustroj, porijeklo dužnosnika, prikazuje sve oblike karitativne djelatnosti kojima se Bratovština bavila te njezinu umjetničku baštinu.

Studija Tomislava Markusa "O nekim pitanjima političke kulture u Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine" (89-120) najprije se bavi osnovnim načelima modernog građanskog društva analizirajući ih kroz filozofske misli koje su se time bavile od 18. do 20. st. te potom te iste nazore prenosi na Bansku Hrvatsku u doba revolucije. Pokazuje kakva je bila politička kultura u to doba preko dokumenta vezanih za službenu hrvatsku politiku i preko listova koji su tad izlazili. Analizira pitanja netolerancije, pluralizma, demokracije, komunikacijske zatvorenosti, idealiziranja vrijednosti modernog građanskog društva i sl.

"Zvekan – humor, satira i karikatura kao sredstvo pravaške političke propagande" (121-160), rad autorice Jasne Turkalj, bavi se pravaškim listom pokrenutim u Zagrebu

1867., a kojem je osnovni pečat dao Ante Starčević. Utvrdivši političke okolnosti u kojima je list počeo izlaziti, autorica prikazuje glavne značajke lista. Osnovni cilj "Zvekana" bio je, putem satire i humora, izreći kritiku glavnih političkih suparnika (Narodne stranke). Autorica analizom tekstova iz "Zvekana", a posebice najpoznatijeg Starčevićevog uradka "Bi-li k Slavstvu ili ka Hrvatstvu", ukazuje na osnovne pravaške ideje koje se iz tog humora i satire mogu jasno očitati u vezi domaćeg političkog života, vanjske politike, odnosa prema Srbima i odgoja mladeži.

Članak Natalije Rumenjak "Čelni ljudi u novčanim zavodima Banske Hrvatske 1900. godine – osvrt na srpsku elitu 1882.-1900. godine" (161-239) ima za cilj pokazati koliki je udio srpske gospodarske i političke elite unutar režimske Narodne stranke u doba Banovanja Khuena Hedervarya. Analizirajući osobe na čelnim pozicijama svih novčanih zavoda u Banskoj Hrvatskoj sa Rijekom i Međimurjem po etničkom i stranačkom kriteriju, uz pomoć "Compassa", financijskog imenika Austro-Ugarske, hrvatskog "Kompasa" i "Imenika dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije", donosi niz zaključaka koji pomažu demistifikaciji tzv. Khuenovih Srba. Ukazuje i na sve probleme ovakvog načina istraživanja. Na kraju sama tvrdi da je najsigurniji zaključak taj da su se čelni ljudi u srpskim novčanim zavodima organizirali po etničkom a ne stranačkom principu.

Prikazati bana Pavla Raucha u drugačijem svjetlu nego što je on do sada bio prikazivan u historiografiji cilj je rada Mire Kolar-Dimitrijević "Ban Pavle Rauch i Hrvatska u njegovo vrijeme" (241-323). Analizira njegovo djelovanje na području politike, gospodarstva (čemu je on sam posvetio najviše pažnje), socijalne politike, školstva, kulture, građevinarstva. Dokazuje da je Hrvatska u njegovo doba (1908.-1910.), u okviru mogućnosti, ipak napredovala. Autorica naglašava kako je Pavle Rauch bio, s jedne strane, žrtva mađarske politike prema Hrvatskoj, a s druge, stalno na meti napada Hrvatsko-srpske koalicije. Ovaj rad uspio je prikazati bana, koji je do tad bio spominjan jedino kao ban u čije se vrijeme vodio "veleizdajnički proces", kao političku osobu koja je, uz brojne otežavajuće okolnosti i popriličnu nesamostalnost, ipak vodila poslove u interesu Hrvatske.

Berislav Jandrić u svom radu "Pogledi na Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" (325-371) pokazuje kakav je bio stav nastavnika Filozofskog fakulteta, članova SKH, prema svojim kolegama potpisnicima Deklaracije. Iznoseći novu građu, autor detaljno opisuje dvodnevni sastanak OO SK Filozofskog fakulteta na kojem su se određivale kazne za "deklaracijaše". Rezultat sastanka bile su najblaže moguće kazne (opomene i ukori), što jasno govori o njihovom stavu prema potpisnicima.

Članak Krešimira Kužića "Zabilježbe o "malom ledenom dobu" i njegovim posljedicama u hrvatskim krajevima" (373-404) pokazuje koja su osnovna obilježja tog klimatskog poremećaja koji se pojavio početkom 16. st. u našim krajevima, suvremene zabilješke o

njemu, faktore koji su ga pospješili, njegove posljedice i njihov utjecaj na etničke i lingvističke promjene. Na kraju daje tabelarni prikaz suvremenih zapisa o tome za sve hrvatske regije.

Slijedi uobičajena rubrika "Intervjui" (405-424) u kojoj je ovaj put napravljena iznimka glede izbora sugovornika. Naime, uobičajeno je da se intervju vodi sa nekim uglednim stranim povjesničarom, ali ovaj je put vođen paralelni razgovor sa dvojicom istaknutih hrvatskih povjesničara dr. Nevenom Budakom, profesorom na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i dr. Mladenom Ančićem, profesorom na Studiju povijesti Hrvatskih studija i djelatnikom Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, obojicom medievistima. Povod ovom intervjuu, koji nema značajke direktne polemike, je Prvi kongres hrvatskih povjesničara održan u Zagrebu krajem 1999. te rivalitet između povjesničara sa Instituta za hrvatsku povijest, profesora Hrvatskih studija i Filozofskog fakulteta koji je došao do izražaja prije i nakon održavanja kongresa, pa je i razgovor vođen u tom smislu. Dio intervjuu je vezan uz medievistku, ali je najveći dio posvećen i danas aktualnoj i široj javnosti poznatoj temi Hrvatskih studija, nesuglasicama vezanim uz to i utjecaju politike na hrvatsku historiografiju.

Na samom kraju nalaze se prikazi najnovijih knjiga i časopisa (427-440), s time da je prikaz stranih naslova odijeljen u posebnoj rubrici "Svjetsko tržište ideja" (443-474).

Tihana Luetić

Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 31, Zagreb 1998., 340 str.

Trideset i prvi broj ovoga časopisa iznimno je bogat radovima, diskusijama i priložima, a u njemu je zastupljen i čitav niz povjesničarki/povjesničara.

Prvi dio, *Rasprave i članci* (str. 9-108), započinje člankom Petra Korunića "Hrvatski nacionalni program i društvene promjene za revolucije 1848./49. godine". U njemu autor piše o osnovama hrvatskoga nacionalnog programa koji je utemeljen za revolucije 1848. Korunić ističe kako početak integracije hrvatske nacije treba tražiti upravo u revoluciji 1848. godine jer su tada utemeljene najvažnije osnovice (društvene i nacionalne) na kojima u daljnjem razvoju izrasta zasebna moderna nacija.

Članak "Obilježja demografskog razvoja Hrvatske i Slavonije 1860.-1918." autorica Božena Vranješ-Šoljan pročitala je kao referat na međunarodnom kulturnopovijesnom simpoziju "Mogersdorf", u Ptuju 1998. godine. Autorica stavlja naglasak na utjecaj ljudskog čimbenika na modernizacijske procese u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji do Prvoga svjetskog rata. U tom smislu, piše ona, demografski su se tokovi poklapali s ritmom i značajkama kapitalističke preobrazbe. Drugim riječima, napredak u industrijalizaciji i urbanizaciji,